

KUBBEALTI

AKADEMİ
MECMÛASI

YIL: 24 TEMMUZ 1995 SAYI: 3

TÜRK DİN BİLGİNİ

MÂTÜRÎDÎ'YE GÖRE KUR'AN'DAKİ KISSA VE

MESELLERİN EPİSTEMOLOJİK AMAÇ VE ÖNEMİ

Doç. Dr. Hanifi ÖZCAN*

Mâtürîdî'nin Kur'an'da yer alan çeşitli kıssa ve mesellerle ilgili açıklamaları herşeyden önce epistemolojik bir özellik taşır. Aslında bu, onun metodunun ve teolojik sisteminin bir gereğidir. Bir başka deyişle, Mâtürîdî, "epistemolojik-yaklaşım"ı sisteminin merkezine yerleştirir ve gerek dîni, gerek teolojik bütün açıklamalarında bu bakış açısını sonuna kadar korur.

Onun bu tutumu vahiyle ilgili anlayışından kaynaklanmaktadır. Çünkü ona göre, **vahiy** hem bir bilgi kaynağı, hem de aynı kaynakla elde edilen bilgi anlamına geldiği gibi; ayrıca o ihtiyâcımız olan şeyleri sebeplerini göstererek bildirmek ve telkinde bulunmak sûretiyle öğretmeyi amaçlayan bir **öğretim vâsıtasıdır**⁽¹⁾. Hattâ, Mâtürîdî, topyekün dîni, bilgiye dayalı bir sistem, dolayısıyla kendisine has belli bir öğretim yöntemi bulunan bir eğitim ve öğretim müessesesi olarak görür. Bu yüzden, o, vahyin, öğretilmek ve eğitilmek istenilen kişilerin durumuna ve özelliğine uygun bir öğretim yöntemi uyguladığı kanâatindedir. Ona göre, kıssa ve meselleri bu açıdan değerlendirmek, yâni öğretilmesi istenilen şeylerin kolayca anlatılmasını ve öğretilmesini sağlayan birer anlatma ve öğretme tarzı; bir başka deyişle, kıssa ve meselleri ilgili oldukları konuların kolayca öğretilmesi amacıyla başvurulan bir anlatma ve öğretme yöntemi olarak görmek gerekmektedir.

(*) Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fak.

(1) Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, TSMK Medine Bölümü, Yazma No:180, Vr.56b, 341b, 342b, 384b, 214b, 419b, 486a, 672a, 697b.

Mâtürîdî'nin bu anlayışı; onun bilgi edinme, öğrenme ve bilgi verme, bildirme, öğretme gibi konularla ilgili düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü o insanın herhangi bir konuda çeşitli bilgileri öğrenmesinin ya doğrudan kendisinin gözlem ve tecrübesiyle, veyâ hakkında bilgi verilmek istenilen şeylerin ona anlatılmasıyla, yâni haber yoluyla, ya da kendisinin bizzat müşâhede ettikleri ile, kendisine anlatılanlar ve bildirilenler üzerinde düşünüp akıl yürütmesiyle mümkün olduğu kanâatindedir. Mâtürîdî insanın bilme ve öğrenmesinin ancak bu üç yolla mümkün olduğu görüşünü taşıdığı için, o, öğretme ve bilgi vermenin de buna uygun olması gerektiği kanâatindedir. Bir başka deyişle, ona göre, insanın bilgi edinme ve öğrenme yolları ve kapasitesi, ona öğretme yollarını ve öğretilibilme kapasitesini de belirler. Bu demektir ki, vahyin böyle bir yöntemi tercih etmesini aslında, bir bakıma, insanın bu özelliği gerektirmektedir. Yâni vahiy burada, **metot bakımından**, öğretmek istediği insana tâbi olmaktadır. Bütün bunlara rağmen, yine de öğretme esnâsında bilginin meydana gelmesi, yâni öğretme vâsıtasıyla **öğrenmenin gerçekleşmesi Allah'ın bir lütfudur** ve o, ancak O'nun yaratmasıyla mümkün olur⁽²⁾.

Nitekim, Mâtürîdî'ye göre, bâzı şeyler **aklı** kullanma ve "**istidlâl**" ile öğrenilebildiği halde, bâzıları ancak ve ancak öğretme ile öğrenilebilir. Meselâ ağaçtan meyvenin, hayvandan sütün meydana gelişi vb. konular ile çeşitli faydalı ve zararlı şeyler ancak Allah'ın bildirmesiyle bilinir⁽³⁾. Yine ona göre, isimlerin öğrenilmesi ve bilinmesi de ancak öğretmeyle olur. Eğer Allah Hz. Âdem'e isimleri öğretmeseydi, o onları hiçbir zaman öğrenemezdi. Çünkü isimler istidlâl ile öğrenilebilecek şeylerden değildirler. Gâip olan şeyleri insana ancak Allah öğretebilir. Hz. Âdem'e dünyâ ve âhireti O öğretmiştir. İhtiyaç duyulan şeyleri Peygamber aracılığıyla ancak Allah öğretebilir.

Mâtürîdî'ye göre, Allah ya doğrudan, ya da dolaylı olarak öğretir. Doğrudan öğrettiği şeyler gözlem ve tecrübeyle, yâni duyularla ilgili olan şeylerdir. Dolaylı olarak öğretilmek istenilen şeyler ise, duyularla bilinenler üzerinde düşünüp delil getirmek ve istidlâl etmek sûretiyle bi-

(2) Mâtürîdî, a.g.e., Vr.185a, 354b, 566a, 667a, 665a; Te'vilâtu Ehli's-Sünne, Avazeyn neşri, Kâhire 1391/1971, C.I, s.94.; Semerkandî, Şerh-i Semerkandî, Topkapı Medine Böl. Yazma No:179, Vr.513a.

(3) Te'vilât, Vr.342b.

linebilen, yâni hakkında bir hükme ulaşılabilen şeylerdir. Bir başka deyişle, doğrudan öğretilmeyenler, dolaylı olarak öğrenilmeye müsâit olan şeylerdir. Çünkü doğrudan öğretilenler, öğretilmeyenlerin bilinebilmesine bir ipucu olacak, yâni "şâhid"den "gâib"e götürecektir(4). İşte bu yüzden, Mâtürîdî'ye göre, **ilim ilk kez** Hz.Âdem'le birlikte öğretimle başladı ve insanlar başıboş yaratılmadıkları için sonuçta "imtihan" vardır. Çünkü insanlar kendilerine doğrudan veya dolaylı olarak öğretilen şeylerden sorumludurlar ve doğuştan herhangi bir bilgileri de bulunmadığı için ilimde ve anlayışta dereceleri farklı olduğu gibi, öğrenme kapasiteleri de farklıdır. Oysa hayvanlarda durum daha başkadır. Hayvanlar bâzı şeyleri içgüdüleriyle bilecek şekilde yaratıldığı için onların büyüğü ile küçüğü bilgi bakımından birbirine eşittir. Halbuki insanlar öğretilerek bildikleri için bilgi bakımından eşit değildirler ve insanlardaki üstünlük ve farklılık da öğretmeden ve öğrenmeden kaynaklanmaktadır(5).

Mâtürîdî'nin belirttiğine göre, öldükten sonra dirilme, Peygamberin peygamberliği vb. dînî konulardan başka gâiple ilgili diğer konular da ancak öğretimle bilinebilecek türden şeylerdir(6). Bu bakımdan, bilinmeleri için bir öğreten ve öğretmeyi gerektiren şeyler, ilgili oldukları konulara dâir bilgi verme amaçlarının yanında, -bir öğreticiyi gerektirmelerinden dolayı- hem öğreticinin (Allah'ın) varlığının, hem de öğrenenin (Peygamber'in) ve öğrendiği şeylerin doğruluğunun bir delilidirler. İşte bu yüzden, târihî bilgi veren kıssalar ve haberler ilgili oldukları konularla ilgili bilgi vermektense başka, Peygamber'in ve ona bildirilen şeylerin doğruluğunun delilidirler.

Görülüyor ki, burada, insanın bilgi edinebilme kapasitesinin sınırlılığı ve onun bâzı şeyleri ancak öğretimle bilebilmesi esâsından hareketle; Peygamber'in de bir **insan** olduğu ve bildiği bâzı şeyleri ancak kendisine öğretilmek sûretiyle bilebileceği, yâni hem bir öğretenin bulunması, hem de kendisinin ondan öğrenecek nitelikte bir insan, yâni Peygamber olması gerektiği neticesine gidilmektedir. Mâtürîdî, Kur'an'da yer alan **kıssalara**, onları birer târihî bilgi malzemesi olarak görmekten başka, aslında bu açıdan bakılması gerektiği kanâatindedir.

(4) a.e., Vr.672a.

(5) a.e., Vr.341b, 672a.

(6) a.e., Vr.23b, 697b.

Yukarıda da belirtildiği gibi, gerek dînî, gerek dünyevî ihtiyaç duyulan şeylerin öğretilmesinde ve bilinmesinde epistemolojik bir fonksiyon ve amaç taşıdığını belirttiği meseller konusunda da Mâtürîdî benzeri şeyleri düşünmektedir. Özetle ifâde edecek olursak, ona göre, kıssa ve meseller dinde birer **delil** oldukları gibi; hem teorik, hem pratik birtakım amaçları bulunan birer epistemolojik çıkış noktası ve anlatım ve öğretimi kolaylaştırıcı birer anlatım ve öğretim yöntemidir. Bu genel açıklamalardan sonra, artık kıssa ve meseller üzerinde ayrı ayrı durulabilir.

I) KISSALAR

Hikâye, rivâyet, masal, menkıbe vb. anlama gelen "kıssa" Kur'anda geçen ibret dolu birçok hikâye⁽⁷⁾ için de bir isim olarak kullanılmıştır. Literatürde daha çok ahlâkî öğütler vermek amacıyla kıssa anlatıldığı bilinir. Bilhassa peygamberlerle ilgili kıssalara yer veren eserler oldukça fazladır. Kıssalar belli birtakım amaçlar taşıdığı için onlarda genelde fazla ayrıntıya yer verilmediği görülür⁽⁸⁾. Nitekim, Mâtürîdî de aynı görüşleri paylaşır ve çeşitli kıssaların ve geçmişle ilgili haberlerin Kur'an'da yeralmasındaki **amaç ve hikmetleri** şu şekilde belirtir:

1. Bir Öğretim Yöntemi Olarak

Kıssa ve haberleri önce eğitim ve öğretim açısından değerlendiren Mâtürîdî'ye göre, Mekke'lilerin dînî âdetlerinde aklî delifle başvurma diye birşey yoktu. Bir başka deyişle, onlar aklî deliller üzerinde düşünüp istidlâl etmeye yatkın değildiler. Halkın bilgisinin tamâmı kulaktan duyma delillere dayanıyordu, yâni genellikle **şifâhî bir kültüre** sâhiptiler. İnsanlar haber ve olayları dinlemeye yatkındılar ve severlerdi. Hattâ, onlardan bâzıları kendi kendilerine olaylar uydurup anlatırlar ve kendilerini dinletirlerdi; diğerleri de severek dinlerlerdi. İşte bundan dolayı, yâni onlara dinleterek öğretmek için, haberlere ve kıssalara yer verildi. Çünkü

(7) Meselâ Bkz. Prof. S.Kutub ve A.C. Es-Sahhar, *Kur'an-ı Kerim'den Dînî Hikâyeler*, Çev. M. Runyun, Konya 1979.

(8) Ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. İ.Pala, *Ansiklopedik Dîvan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara (Târihsiz), s.296-97; Prof. Dr. İ.Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 2.bsk., Ank.1976, s.171.vd.

onlar için en iyi ve en uygun öğretme yöntemi buydu⁽⁹⁾.

2. Delil ve İspat Olarak

Mâtürîdî'nin anlattığına göre, Mekke'liler hem peygamberlere inanmazlar, hem de yeri ve göğü Allah'ın yarattığını bildiklerini söylerlerdi. Oysa, der Mâtürîdî, Allah'ın yeri ve göğü yarattığı, yerin ve göğün yaratıcısı olduğu ancak Peygamber'in bildirmesiyle bilinir. Mekke'lilerin bütün peygamberlere ve bilhassa Hz.Peygamber'in peygamberliğine inanmadıkları halde, böyle bir inancı dile getirmeleri bir tutarsızlıktır. Mâtürîdî'ye göre, bunun giderilmesi, yâni onların tutarsızlıklarının gösterilmesi ve anlayabilecekleri; fikrî ve kültürel durumlarına uygun bir anlatımla, yâni kolayca öğrenmelerini sağlayacak bir öğretim metoduna başvurulması bir delil ve kanıt olmak üzere bâzı bilgilerin verilmesi gerekli olmuştur⁽¹⁰⁾.

Nitekim, ona göre, Kur'an'da yer alan kıssa ve haberler, genelde, delil olmayı sağlayacak ölçüde bilgi verme amacını güder. Bu yüzden, onların ayrıntılarının bilinmesine gerek yoktur. Önemli olan, onların taşıdıkları hikmetleri ve işâret ettikleri anlamları kavrayıp bunun Peygamber'in peygamberliğinin bir delili olduğunu anlamamızdır. Aslında kıssa ve haberler Peygamber için bir delil ve kanıt olmak üzere nakledilmiştir. Çünkü onlar, "Ehl-i Kitâb"ın kitaplarında da vardır. Bu kıssa ve haberlerin bir delil ve kanıt olabilmesi için, onların kitaplarındakinden ne fazla, ne eksik olması gerekir. Eğer onlar, onların kitaplarında olduğundan fazla veya eksik olsaydı, delil ve kanıt olma durumu ortadan kalkar; tam tersine, bir şüpheye sebep olurdu. Bu yüzden, kıssa ve haberler, yalan olduğu zannedilir endişesiyle, eksiksiz ve fazlasız olarak, yâni önceki kitaplarda hikâye edildiği kadarıyla, nakledilmiş ve korunmuştur⁽¹¹⁾.

Görülüyor ki, Mâtürîdî, kıssa ve haberlerin ayrıntılı olup olmamasının bir tesâdüf olmadığını; onların bu durumunun "delil olabilme" ile ilgili olduğunu, yâni bir delil ve kanıt olabilmeleri için öyle olmalarının gerekliliğini belirtirken, bir başka deyişle, kıssa ve haberleri bir delil olarak değerlendirirken onlara, bizzat **nakledilen malzeme ve özellikleri**

(9) Te'vilât, Vr.208a, 617a, Krş.173b.

(10) a.e., Vr.617a.

(11) a.e., Vr.203a, 403a, 404a, 414a.

açısından bakmaktadır. Yine, Mâtürîdî, kıssa ve haberlerin bir delil olduğunu ifade ederken, onlara bir de **nakleden, yâni Peygamber** açısından bakmakta ve şu görüşlere yer vermektedir:

H.z.Peygamber "Ehl-i Kitâb"ın kitaplarında yer alan kıssa ve haberleri önceden bilmediği ve onları başkasından öğrenmediği halde, o konularda haber vermiş ve onları nakletmiştir. Bu kıssa ve haberleri onlar da biliyorlardı. Fakat onlar, onları, kendilerinden önce geçenlerin öğretmesinden, yâni onlardan duymalarından dolayı biliyorlardı. Oysa, onlar da biliyorlardı ki, H.z.Peygamber o kıssa ve haberleri ne herhangi bir kimseden öğrenmiş, ne de onların dilini biliyor ve ne de o olaylara şâhit olmuştur. Peygamber onları, başka herhangi bir şey sâyesinde değil, ancak Allah'ın öğretmesiyle ve bildirmesiyle biliyordu ve kendisine öğretildiği gibi, yâni aynen, nakletti. İşte bu yüzden, o kıssa ve haberler Peygamber'in onları gaybı bilen birinden öğrendiğinin, dolayısıyla peygamberliğinin bir delili olarak gösterilmiştir⁽¹²⁾.

Görülüyor ki, Mâtürîdî kıssa ve haberlerin birer delil ve ispat olduğunu ifade ederken şu noktaları gözönünde bulundurmaktadır:

- a) Kıssa ve haberlerde fazlalık veyâ eksikliğin bulunmaması, yâni aynen "Ehl-i Kitâb"ın bildiği kadarıyla nakledilmesi;
- b) H.z.Peygamber'in, onların dilini bilmemesi, yâni Peygamber'in dilinin onların dilinden başka olması;
- c) H.z.Peygamber'in o olaylara bizzat şâhit olmasının mümkün olması;
- d) H.z.Peygamber'in onları herhangi bir kimseden duymamış ve öğrenmemiş olması.

Mâtürîdî'ye göre, kıssalarda bulunan bu özellikler onların, H.z.Peygamberin peygamberliğinin birer delili olarak görülmesini gerektirmektedir.

3. Kalbi Tatmin Edici Olarak

Mâtürîdî'ye göre, "kalbin tatmin olması" demek şüphe ve huzursuzluktan uzak olup bir sükûnet içerisinde tefekkür ve teemmül ederek hu-

(12) a.e., Vr.173b, 208a, 281a-b, 287a, 352b, 303b, 487b, 754b.

zur bulması demektir⁽¹³⁾. Geçmiş peygamberlerle ilgili olan kıssa ve haberler Peygamber'in kalbini de rahatlatır ve onların bir melek aracılığıyla bildirildiği konusunu daha da pekiştirir. Çünkü şeytanın onları öğrenip Peygamber'in kalbine aktarabilmesi mümkün değildir⁽¹⁴⁾. Buradan anlaşılıyor ki, kıssa ve haberler Peygamber'in, peygamberliği konusunda bizzat kendisinin de emîn olmasını ve bu konuda kalbinin rahat etmesini sağlayan birer delil olarak değerlendirilmekte ve bizzat Hz.Peygamber'in, kendisinin peygamber olduğuna **psikolojik olarak** nasıl inandığı ve kendi peygamberliğinden nasıl emîn olduğu konusunda bize bir ipucu verilmeye çalışılmaktadır.

4. Peygamberlikle İlgili Bir Açıklama Olarak

Mâtürîdî'nin belirttiğine göre, bâzıları, peygamberin insandan olmasını bir türlü kabul edemiyordu. "Nasıl olur da peygamber insandan olur", "İnsandan peygamber mi olur", diye düşünüyorlar ve Hz.Peygamber'e "Sen de bizim gibi bir insansın", diyorlar ve peygamberliğini kabul etmiyorlardı. Geçmiş peygamberlerle ilgili kıssa ve haberler sâdece Hz.Peygamber'in değil, bütün peygamberlerin insandan olduğunu, yâni peygamberlerin de birer insan olduğunu ve aslında peygamberin insandan olması gerektiğini bildirmek için nakledilmişlerdir⁽¹⁵⁾. Böylece, dolaylı olarak, "**Peygamber-insan**" kavramına dikkat çekilip Hıristiyanlık'taki "Tanrı-insan"⁽¹⁶⁾ anlayışına karşılık olmak üzere "peygamber-insan" anlayışı ortaya konulmuş ve insanın olsa olsa ancak peygamber olabileceği vurgulanmak istenmiştir.

5. Yol Gösterici Olarak

Mâtürîdî'ye göre, kıssa ve haberler geçmiş peygamberlerin mâruz kaldıkları muâmelelerin neler olduğunu bildirip Hz.Peygamber'e o konuda bir yol gösterme ve fikir verme amacına yöneliktir. Bir başka deyişle, târihî olayları bir kıssa ve haber şeklinde nakletmek sûretiyle hem düş-

(13) a.e., Vr.310b, 799a.

(14) a.e., Vr.290b.

(15) a.e., Vr.208a, Krş.Vr.173b.

(16) Bkz. A.Altındal, *Three Faces Of Jesus: Üç İsa*, Çev. S.Özbudun, İst. 1993, s.9, 41, 52, 87, 97, 104-105, 114, 116. Krş.Voltaire, *Felsefe Sözlüğü*, Çev. L.Ay, 4.bsk., İst. 1977, S.1/294.

manlarına karşı Peygamberlerin; hem de peygamberlere karşı düşmanlarının neler yaptıklarını bildirmek ve bu konuda Hz.Peygamber'e bir ipucu verilmek istenmektedir⁽¹⁷⁾.

6. Târihî Bir Bilgi ve Bir Vesîka Olarak

Mâtürîdî'nin açıklamalarına göre, bâzıları, Kur'ân'ın ve bilhassa Kur'an'da yer alan eski peygamberler ve ümmetlerle ilgili haber ve kıssaların birer efsâne, masal, uydurma ve yalandan ibâret olduğunu söylemişlerdir. Oysa, Mâtürîdî'ye göre, onlar Kur'an'da anlatılanların doğruluğunu, bu kıssa ve haberlerin insanın bir uydurması, yâni birer insan sözü olmadığını bildikleri halde inatlarından dolayı böyle demişlerdir. Aslında bu kıssa ve haberlerde geçen olaylar ve anlatılan kişiler târihî bir gerçekliği ve bir realitesi olan olaylar ve kişiler olup efsânevî ve uydurma değildirler. Bizzat yaşamış ve ölmüş olan bâzı insanlar, bizzat vukû bulmuş ve gerçekleşmiş olan bâzı olaylar sanki hâlâ canlı ve yeniymiş gibi nakledilmek sûretiyle kıssalarda yaşatılmaktadır⁽¹⁸⁾.

Böylece, Kur'an'da yer alan kıssa ve haberler, dolayısıyla bizzat Kur'an, târihin belli bir döneminde vukû bulmuş olaylar ve yaşamış önemli kişiler hakkında bilgi veren birer târihî vesîka ve bilgi kaynağı olarak görülmektedir. Dolayısıyla, Kur'an'daki kıssa ve haberler, Hıristiyan dünyasında hâlâ tartışılan "Hz.İsâ efsânevî bir zat mıdır, yoksa bizzat yaşamış bir kişi midir"⁽¹⁹⁾vb. ilgili bâzı problemlere ışık tutan birer vesîka olarak görülüp değerlendirilebilir.

7. Bir Uyarı Olarak

Mâtürîdî'ye göre, kıssa ve haberler, fesat çıkarmalarından ve peygamberleri yalanlamalarından dolayı geçmiş ümmetlerin mâruz kaldıkları azapları ve başlarına gelen felâketleri bildirmek sûretiyle, Hz.Peygamber'i dinlemeyip karşı gelenlerin de benzeri âkıbetlere uğrayabilecekleri yolunda bir uyarı ve bir hatırlatma olarak nakledilmiştir. Çünkü onlar, dedelerinin yolundan gittiklerini ve onlar gibi davrandıklarını söylüyor-

(17) Te'vîlât, Vr.173b, 208a, 290b.

(18) a.e., Vr.164b, 173b, 208a, 730b.

(19) Meselâ Bkz. ve Krş. A.Schweitzer, *The Quest Of The Historical Jesus*, New York, 1966.

lardı. Oysa, onların dedelerinden bâzıları iyi insanlardı. Bu kıssa ve haberler yoluyla onlara, iyi olanların peşinden gitmeleri, kötülere uymamaları tavsiye edilmekte ve dedeleriniz içinde iyi örnekler varken niçin kötülerini tercih ediyorsunuz, diye uyarıda bulunmaktadır⁽²⁰⁾.

8. Ahlâkî Bir Mesaj Olarak

Mâtürîdî, Kur'an'da yer alan kıssalarda iyilik ve kötülüğün neler olduğunun bildirildiği; insanların iyiliğe ne şekilde dâvet edilip kötülükten nasıl uzaklaştırılabileceği, yâni iyiliğe dâvet etme ve kötülükten uzaklaştırma yöntemlerinin neler olabileceği, kısacası, kimlerin bunu ne şekilde yapacağı konusunda çeşitli ipuçlarının verildiği kanâatindedir⁽²¹⁾.

Çeşitli kıssa, haber ve hikâyelerin Kur'an'da yer almasındaki sebepleri ve hikmetleri bu şekilde belirttikten sonra, Mâtürîdî, onların **sık sık tekrar edilmesiyle** ilgili olarak da şu görüşlere yer vermektedir: Ona göre, bu kıssa ve haberler hem **inanmaları**, yâni müslümanları, hem de **inanmayanları** ilgilendirmektedir. İnanmayanları üç gruba ayırmak mümkündür:

- a) İnatçı ve kibirli olanlar;
- b) Şüphe ve şaşkınlık içinde olanlar;
- c) İrşâda ve yol gösterilmeye müsâit olanlar.

Bunlardan birinci grup, yâni inatçı ve kibirli olanlar Allah'ın birliğini, Hz.Peygamber'in peygamberliğini ve öldükten sonra dirilmeyi, yâni âhiret hayâtını hem inkâr ediyorlar, hem de bu konuda inatla ve kibirle ısrar ediyorlardı. Çünkü bu konular çok önemliydi ve hattâ Peygamber bilhassa bu üç konuyu insanların kabul etmesini ve onlara inanmasını sağlamak için gönderilmişti. Yâni bu konular dinde çok önemliydi ve kabul edilmelerini sağlamak için ısrar etmek ve o konuda tekrar tekrar **delil getirmek** gerekiyordu. İşte, kıssa ve haberlerin tekrar edilmesindeki önemli sebeplerden birisi budur. Bir başka deyişle, onlar inanmamakta direnenlere karşı **tekrar tekrar delil getirme** ve delilde ısrar etme amacıyla tekrarlanmışlardır.

İnanmayanlardan oluşan ikinci grup, yâni bir şüphe ve şaşkınlık içinde olanlar ise inanmamakta fazla ısrarlı ve inatçı olmadıkları halde,

(20) Te'vîlât, Vr.208a.

(21) a.e., Vr.173b, 208a, 487b, 670a.

ne yapacaklarını bilemedikleri için şaşırıp kalmışlardı. Onlara yine bu konularda hem delil getirmek, hem de **öğüt vermek** gerekiyordu. Verilen **öğüdün** etkili olabilmesi, onun her konu ve ortam değişikliğinde tekrar edilmesine ve önceki durumun kısaca hatırlatılmasına bağlıydı. İşte, Kur'an'daki kısca hikâyelerin tekrar edilmesindeki sebeplerden birisi de budur, yâni onlar **öğüt verme ve öğüdü etkili kılma** amacıyla tekrar edilmişlerdir.

İnanmayanlardan oluşan üçüncü ve son grup, yâni kendilerine yol gösterilmeye müsâit ve açık olanlar, kısacası, **irşad edilmeyi isteyenler** ise, inanmaya hazır oldukları için, kısca ve haberleri ilk duyuşlarında onlarla anlatılmak istenen şeyleri hemen anlarlar ve inanırlardı. Onların tekrâra ihtiyaçları yoktu. Nitekim, kısca ve haberler bu grup gözönünde bulundurulurken tekrar edilmemiştir.

Bu kısca ve haberlerle ilgili olan diğer gruba, yâni inananlar grubuna, kısacası **müslümanlara** gelince; kısca ve haberler onlar için gerekli olan "**hüküm**" temin ederler. Bir başka deyişle, kısca ve haberler müslümanların **hüküm çıkarmaları** ve onlardan hüküm yönünden faydalanmaları içindir. Bu amaç gözönüne alındığında, yâni onların birer hüküm taşıma ve **hüküm oluşturma** özellikleri dikkate alındığında, tekrar edilmelerine gerek olmadığı anlaşılır. Çünkü hüküm için, **bir kez** anlatılmaları yeterlidir; tekrar edilmelerine gerek yoktur.

O halde diyebiliriz ki, kısca ve haberler müslümanlar için değil, bilâkis inananlar için tekrar edilmiştir; yâni inananlara delil getirme; öğüt verme ve hatırlatma ihtiyâcı hissedildiği durumlarda tekrar edilmiştir⁽²²⁾. Buradan anlıyoruz ki, kısca ve haberlerin Kur'an'da yer alması ve zaman zaman tekrar edilmesi daha çok belli bir amacın gerçekleştirilmesine, dolayısıyla insanların belli bir zihnî aşamaya ulaştırılıp onlara belli bir hayat tarzının öğretilmesine vâsita olması içindir.

II) MESELLER

Misal, örnek, benzer, nümûne, karşılaştırma gibi kelime anlamları bulunan "**mesel**" burada daha çok "örnek alınacak söz", "terbiye ve ahlâka faydalı hikâye", "bir kurala örnek olarak söylenen söz", "başka

(22) a.e., Vr.208a, 498a, 670a.

birşeye delâlet etmek üzere söylenen, görünen anlamı dışında mecâzî bir anlam taşıyan; öğretici, eğitici, ahlâkî hikâye" vb. terim anlamlarıyla gözönünde bulundurulmaktadır. Tevrat'ta yer alan **kıssaların mesel** olarak anlatıldıkları dikkate alınrsa, bu açıdan, bir bakıma, **meselin kıssa** ile birleştiği de söylenebilir. Ancak burada onlar, aralarındaki epistemolojik farklılıklar gözönünde bulundurularak ve genel yaklaşıma da uygun olarak ayrı başlıklar altında ele alınmıştır⁽²³⁾. Çünkü epistemolojik açıdan değerlendirildiğinde, genellikle **kıssalar târihî bilgi**; **meseller** ise târihî bilgiden başka, duysal yâni **empirik bilgi** sağlamaya da müsâittir. Bunu Mâtürîdî'nin açıklamalarında da görmek mümkündür.

Mâtürîdî'ye göre, genel olarak "mesel" "**beyân**" anlamına gelmekte; dolayısıyla: bildirme, söyleme, anlatma, açıklama vb. anlamları ihtivâ etmektedir. Nitekim, taşıdığı bu anlamlara uygun olarak "mesel" gizli, yâni gâip olan şeylerin bilinen, açık ve tesbit edilmiş olan şeylerle açık hâle gelmesini sağladığı gibi, karışık ve karmaşık olan şeylerin de açıklığa kavuşmasını ve belirgin hâle gelmesini sağlamaktadır⁽²⁴⁾. Meseldeki bu "beyân" anlamının, Mâtürîdî'nin sisteminde, **teorik ve pratik** olmak üzere iki alanda değerlendirildiğini görmekteyiz. Ona göre, mesellerin Kur'an'da yer almasındaki sebep ve hikmetleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

A) Teorik Olarak "Mesel" Şu Amaçları Gerçekleştirmek İçin Kullanılmıştır:

1. Akla Yol Göstermek Amacıyla

Mâtürîdî'ye göre, örtmesinden ve gizlemesinden dolayı herhangi bir şey aklın doğruyu kavramasına ve anlamasına engel olabilir. Netîcede akıl, kavraması ve anlaması için kendisine sunulan doğruyu ve doğruya götüren yolu, o örtü ve engellerden dolayı, bulamaz ve anlayamaz. Bu gibi durumlarda aklın doğruyu bulmasına ve anlamasına engel olan şeyleri kaldırmak; dolayısıyla teolojik, dînî, ahlâkî, hukûkî vb. bilinmesi ve

(23) Cerrahoğlu, a.g.e., s.174 vd.; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İst.1986, C.6, s.276.; F.Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ank.1984, s.747; Büyük Larousse, Milliyet Yayını, 1993, C.15, s.8046; I.Pala, a.g.e., s.335 vd.

(24) Te'vilât, Vr.637a, 762a.

anlaşılması istenilen şeylerin açıkça ortaya çıkmasını sağlamak gerekmektedir. İşte bu amacı gerçekleştirmek ve bu ihtiyacı gidermek için mesellere yerverilmiştir⁽²⁵⁾.

Görülüyor ki, "mesel" kolayca kavranılıp anlaşılamiyan konularda akla yardımcı **olmakta** ve dinde önemli bir fonksiyona ve mevkie sâhip olan aklın teolojik, dînî, ahlâkî vb. birtakım hükümlere ulaşarak görevini yerine getirmesini sağlamaktadır. Mâtürîdî'nin aklı ve dinde aklın fonksiyonunu ön planda tutan bir din bilgini olduğu gözönünde bulundurulursa, onun "**mesel-akıl ilişkisi**" ile ilgili görüşlerinin ve mesellerin onun sisteminde işgal ettiği yerin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

2. Gâiple İlgili (İstidlâlî) Bir Bilgiye Ulaştırmak Amacıyla

Mâtürîdî'ye göre, "mesel" kavramayı ve anlamayı kolaylaştırarak zihinlerden ve anlaşılmaktan uzak olan şeyleri yaklaştırmak; gizli ve örtülü olanın açık hâle gelmesini sağlamak içindir. Çünkü "gâip" ancak "duyulur" şeyler, yâni beş duyunun konusu olan şeyler, aracılığı ile bilinebilir ve bunu gerçekleştirmede meseller önemli fonksiyonlara sâhiptir. Mâtürîdî'nin "mesel"i, gâiple ilgili bir kanâate ve bir fikre ulaştıran bir vâsıta, bir anlatım yolu olarak görmesi bir tesâdüf olmayıp onun epistemolojik sisteminin zorunlu bir sonucudur. Çünkü ona göre, "duyulur" ve "gözlemlenebilir" şeylerle ilgili bilgiler gerçek ve **asıl olan, temel olan** bilgilerdir. Duyularla algılanamıyan, yâni gâip olan şeyler, ancak bu asıl ve temel olan empirik bilgiler aracılığıyla, yâni onlara dayanarak delil getirmek sûretiyle kavranılabilir ve onlar hakkında bir hükme ve bir kanâate, dolayısıyla istidlâlî bir bilgiye ulaşılabilir⁽²⁶⁾.

Öyle görünüyor ki, burada, Kur'an'ın "dış dünyâ" ile ilgili **realist** yaklaşımı Mâtürîdî'nin bakış açısına da yansımış ve onun "duyularla algılanan şeyler gizli ve gâip olan, dolayısıyla ancak akılla kavranılabilen şeylerin akıl tarafından kavranılıp anlaşılabilmesine bir vâsıta ve onların varlığına bir işâret olmak üzere birer '**mesel**' ile anlatılmıştır"⁽²⁷⁾, şeklindeki temel görüşünün oluşmasında ve genel olarak, "**realist bakış açısı**

(25) a.e., Vr.428a.

(26) a.e., Vr.53b, 54a, 499a; T.Ehli's-Sünne, S.1/54.

(27) a.e., Vr.318b.

sı'nın onun bütün sisteminin ayrılmaz bir parçası hâline gelmesinde önemli bir etken olmuştur.

3. Peygamber'in Peygamberliğini İspat Etmek Amacıyla

Mâtürîdî'nin anlattığına göre, Araplar Allah'ın birliği, âhiret hayâtı vb. duyu alanı dışında kalan, yâni duyuları aşan konuların bilinmesiyle ilgili meselleri bilmedikleri gibi, gerektiğinde herhangi bir konuya dâir "mesel getirme" gibi bir âdetleri de yoktu. Onların ancak şiir söylemekten ve yazmaktan hoşlanma ve atalarını başkalarından üstün görme alışkanlıkları vardı. Hz.Peygamber onlara, Allah'ın kendisine öğrettiği çeşitli meselleri ve örnekleri nakledince, onlar Peygamber'e inanmadılar ve nasıl mesel getirileceğini bilmedikleri ve mesellerle ilgili hiçbir bilgiye sâhip olmadıkları için, Peygamber'in onları ya bir kitaptan aldığını veyâ kendisinden uydurduğunu zannettiler. Halbuki, o konuda yazılmış herhangi bir kitap veyâ söylenmiş herhangi bir şiir yoktu. Dolayısıyla, Peygamber, onları herhangi bir yerden okumuş veyâ Allah'tan başka, herhangi bir kimseden öğrenmiş olamazdı. İşte bu açıdan bakıldığında, der Mâtürîdî, meselleri, Peygamber'in peygamberliğinin açık birer delîli olarak görmek gerekir⁽²⁸⁾.

Görülüyor ki, burada, o günkü Arap toplumunda "mesel getirme"nin bilinmemesi ve bir konuyu mesel getirerek anlatma gibi bir alışkanlığın bulunmamasından hareketle mesellerin birer delil olduğu görüşüne yer verilmektedir. Bir başka deyişle, mesellerin delil oluşu, o konuda toplumda bir alışkanlığın, dolayısıyla yazılmış herhangi bir kitabın, bulunmamasına dayandırılmaktadır.

4. Herşeyi Allah'ın Yarattığını İspat Etmek Amacıyla

Mâtürîdî'ye göre, Kur'an'da yer alan meseller dünyâyı ve dünyâda bulunan -iyi ve kötü, yüce ve alçak vs. ne varsa- herşeyi Allah'ın yarattığının bir delîlidir. Çünkü mesellerde Allah yüce olanı yüce olan şeye, alçak olanı alçak olan şeye; iyi olanı iyi olan şeye, kötü olanı kötü olan şeye benzeterek, yâni onlar arasında benzerlik kurarak anlatmıştır. Bu da,

(28) a.e., Vr.54a.

bütün bu şeylerin hepsini Allah'ın yarattığının bir kanıtıdır⁽²⁹⁾.

Görülüyor ki, burada Mâtürîdî, mesellerin delil oluşunu "anlatım tarzı"na dayandırmakta ve bunu konunun anlatılış biçiminden çıkarmaktadır. Daha açık bir dille ifade edecek olursak, mâhiyeti gereği beş duyunun konusu olmayan, yâni duyuları aşan, buna rağmen öğretilmek ve bildirilmek istenilen şeyler beş duyunun konusu olup algılanan ve bilinen şeylere benzetilerek anlatıldığına göre, yâni "aralarında benzerlik kurarak anlatma tarzı" tercih edildiğine göre, bu anlatım şeklini tercih edenin, aralarında benzerlik kurduğu her iki tarafın mâhiyetini çok iyi bildiği ve iki şey arasında benzerlik kurmanın zâten bu bilgiyi gerektirdiği noktadan hareket edilerek mesellerin "**delil**" olduğu fikrine gidilmektedir. Çünkü burada bilinenlerle aralarında benzerlik kurarak bilinmeyenleri anlatan bizzat Allah'tır; dolayısıyla iki şey arasında benzerlik kurmak için gerekli olan o şeylerin mâhiyetleriyle ilgili bilgi de ilâhî bilgidir. Tanımı gereği ilâhî bilginin, özellikleriyle birlikte tek tek bütün varlıkları içine alacağı ve aslında onun herşeyden önce **mâhiyete ilişkin bir bilgi** olduğu, dolayısıyla Allah'ın bildiği şeylerin aynı zamanda yaratıcısı olmasının da zorunlu olduğu fikri vurgulanmaktadır.

Bu açıklamalardan anlıyoruz ki, iki şey arasında kurulan benzerliğin başarısı, yâni isâbetli ve doğru bir benzetmenin yapılması, aralarında benzerlik kurulacak olan şeylerle ilgili bilgiye bağlıdır. Bu demektir ki, aralarında benzerlik kurulacak şeylerle ilgili bilgide eksiklik ve yetersizlik bulunursa benzetme, yâni "teşbîh" isâbetsiz ve hatâlı olur. O halde, dilimizde çok sık kullandığımız "**teşbihte hatâ olmaz**" sözünün her durumda geçerli bir kuralmış gibi görülmesi doğru değildir.

Mâtürîdî'nin mesellerle ilgili olarak dikkat çektiği noktalardan anladığımıza göre, bu sözün, ancak vahye dayanan teşbihler ve meseller için her zaman ve her durumda doğru olduğunu söylemek gerekir. Aksi halde, ilâhî bilgide hatânın bulunabileceğini sözkonusu etmek gerekecektir ki; bu, tanımı gereği ilâhî bilgi için zâten mümkün değildir. Nitekim, Mâtürîdî'nin, meselleri, herşeyi Allah'ın yarattığının bir delili olarak değerlendirirken "bilgi-yaratma ilişkisi"ni gözönünde bulundurduğu sezilmektedir.

(29) a.y.

5.Dinde Kıyâsın Mümkün (Câiz) Olduğunu Göstermek Amacıyla

Mâtürîdî'ye göre, Kur'an'da yer alan meseller, "nas"la belirtilen bir hükmün bulunmadığı konu ve durumlarda, "illet" in aynı olması hâlinde, hükmü belli olanı esas alarak, kıyâsa başvurmanın câiz olduğunu gösterir⁽³⁰⁾.

Görülüyor ki, burada Mâtürîdî, "mesel" in taşıdığı "benzeme", "benzetme", "karşılaştırma", "örnek olma" vb. anlamları dikkate alarak; mesellerde bulunan benzetme ve karşılaştırmaları, yâni çeşitli konularla ilgili benzetme ve karşılaştırmaların **vahiyde yer almasını**, gerektiğinde hukûkî konularda da aynı yönteme başvurulabileceğinin bir işâreti olarak değerlendirmektedir. Genellikle bir anlatma ve öğretme yöntemi olarak görülen "mesel" böylece hukûkî alana da kaydırılmakta ve İslâm hukûkunun kaynaklarından birini oluşturan "kiryâs" ın meşrûluğuna ve gerektiğinde "kiryâs" a başvurmanın Kur'ânî bir davranış olduğuna dikkat çekilmektedir. Kur'an'da yer alan meselleri, "kiryâs" a başvurmanın doğruluğunun ve ulaşılan hükümlerin geçerliliğinin bir delili olarak görmek sûretiyle Mâtürîdî, mümkün olan her fırsatta, **Ebû Hanîfe'nin** yolunu tâkip ettiğini göstermektedir.

B) Pratik Olarak "Mesel" Şu Amaçları Gerçekleştirmek İçin Kullanılmıştır:

1. "İyi" ve "Kötü"yü Açıklamak Amacıyla

Mâtürîdî'ye göre, meseller **iyi** olanın iyiliğinin, **kötü** olanın kötülüğünün bilinmesini sağlayan şeye benzetmek sûretiyle iyi ve kötü fiilleri; iyi ve kötü durumları açıklığa kavuştururlar. Böylece, onlar, aynı zamanda, "**doğru**"nun "**yanlış**"tan ayırt edilmesine; dolayısıyla **adâlet** ve **zulmün** açıklanıp anlaşılmasına yardımcı olur⁽³¹⁾.

Görülüyor ki, burada **mesel** ahlâkî yönden ele alınmakta ve onun iyi, kötü; doğru, yanlış; adâlet ve zulüm gibi ahlâkî fiil, davranış ve tutumların anlaşılmasını kolaylaştırmadaki fonksiyonu gözönünde bulundurularak mesellerin ahlâktaki önemine dikkat çekilmektedir. Böylece,

(30) a.y.

(31) a.e., Vr.511a.

Mâtürîdî, genellikle ahlâkta **aklı** esas almasına rağmen, "iyi" ve "kötü"nün tam olarak ancak **akıl-vahiy işbirliğiyle** bilinebileceği yolundaki görüşünü bir kez de mesellerin açıklanması münâsebetiyle dile getirmiş olmaktadır.

2. İnsanlara Faydalı Olanı Bildirmek Amacıyla

Te'vîlât'ta yer alan ifâdeler gözönünde bulundurulursa, görülür ki, Mâtürîdî'ye göre, genel olarak meseller insanların **din** ve **dünyâ** işlerinde ihtiyaç duydukları şeyleri açıklığa kavuştururlar. Böylece, onlar gerek **leh ve aleyhlerinde** olan şeyleri, gerekse birbirlerine karşı olan **görevlerini** de meseller aracılığıyla daha kolay bir şekilde öğrenmiş olurlar. Ancak, insanların bunları, yâni dünyâ ve âhiretleri için faydalı olan şeyleri öğrenebilmeleri ve anlayabilmeleri için akıllarını kullanmaları ve düşünmeleri gerekmektedir. Çünkü mesellerde bulunan anlamlar ve vaat edilen şeyler, hemen ilk bakışta değil, ancak üzerinde düşünmek sûretiyle kavranılabilir. Bir başka deyişle, mesellerden faydalanmak isteyenlerin, onların sâdece sözlerini değil, aynı zamanda anlamlarını da ciddî olarak dikkate almaları gerekir. İşte, ancak o zaman, der Mâtürîdî, onlardaki hikmetler ve hayret verici şeyler kavranılıp anlaşılabilir⁽³²⁾.

Yine burada, insanların leh ve aleyhlerinde olan şeyleri, birbirine karşı olan görevlerini, yâni din ve dünyâ işlerinde ihtiyaç duydukları şeyleri, kolayca bilip öğrenmelerine vâsita olmasından sözedilerek meselin ahlâktaki önemi bir kez daha vurgulanmış olmaktadır.

3. İnsanların İbret Almalarını Sağlamak Amacıyla

Mâtürîdî'ye göre, meseller, üzerinde düşünenlerin birçok konuda ibret ve ders almalarını sağlayacak zengin bir muhtevâyâ sâhiptir. Öyle ki, Hz.Peygamber'in doğruluğunun anlaşılması ve genel olarak, doğrunun yanlıştan ayırt edilmesi gibi konulara ilâveten; dünyânın âhiret için bir **delil** olduğu ve dünyâdaki şeylerin yaratılış amaç ve faydaları da dâhil akla gelebilecek birçok **dünyevî ve dîmî** konu mesellerle dile getirilmektedir. Önemli olan, insanların inadı ve umursamazlığı bir tarafa bırakıp

(32) a.e., Vr.54a, 370b, 506b, 582b; T.Ehli's-Sünne, S.1/79.

onlar üzerinde kafa yormaları ve anlatılmak istenilen anlamları ve veril-
mek istenilen mesajları kavramaya çalışmalarıdır.

Hattâ, der Mâtürîdî, **eğer âhiretten sözedilmeseydi, biz bu mesel-
ler sâyesinde âhiretin ve âhret hayâtının varlığını düşünüp çıkarabi-
lirdik.** Çünkü dünyâ âhret için bir **delildir**; bir meseldir. Mâtürîdî'ye gö-
re, insanlar duyularını ve aklını gereği gibi kullanıp meseller vâsıtasıyla
kendilerine sunulan ipuçlarını bularak iyi bir şekilde değerlendirirlerse,
kendilerinden istenilen ahlâkî hayâtı yaşamaları hiç de zor olmayacaktır⁽³³⁾. Ancak, yine de bütün bunlar, dünyâyı bu şekilde görmeye ve
dünyâ hayâtını bu şekilde yaşamaya meyleden, yâni inanan, kişiler için
mümkün görülmektedir.

4. İnsanlara Bir Dâvet Amacıyla

Mâtürîdî'ye göre, meseller dîne dâvet anlamını ihtivâ eder. Bir başka
deyişle, onlar hikmetli ve güzel sözlerle ifâde edilmiş birer dâvet olup in-
sanları belli bir hayâtı yaşamaya çağırır. Bu, aynı zamanda, dîne dâvetin
güzel sözlerle yapılması gerektiğinin de bir işâreti ve örneğidir⁽³⁴⁾.

Görülüyor ki, burada meseller, tamâmen ahlâkî bir üslûbun ifâdesi
ve örneği olarak değerlendirilmektedir.

5. Bir Kuralı Bildirmek Amacıyla

Mâtürîdî'nin ifâdelerinden anlaşıldığına göre, mesellerin önemli
fonksiyonlarından biri de, Hz.Peygamber'in ümmetini uyarmaktır. Geç-
miş ümmetlerden peygamberlerini yalanlayanların başlarına gelen azap-
ları ve uğradıkları felâketleri bildirmek, dolayısıyla Hz.Peygamber'in
ümmetinin de aynı hatâyâ düşüp aynı azaplara mâruz kalmamalarını sağ-
lamak için mesellere başvurulmuştur. Çünkü Mâtürîdî'ye göre, Pey-
gamber'i yalanlayanların çeşitli azaplara mâruz bırakılmaları Allah'ın bir
kuralıdır ve bu kural istisnâsız herkese uygulanır. Onun değişmesi, her-
hangi bir ümmet için özel bir muâmele yapılması mümkün değildir. İşte,
der Mâtürîdî, mesellerin önemli bir görevi de böyle bir **değişmez kuralın**

(33) a.e., Vr.318b, 370b, 506b, 506b; T.Ehli's-Sünne, S.1/61-62.

(34) a.e., Vr.370b, 506b.

bulduğunu bildirmek ve onun herkese uygulandığını hatırlatmaktır⁽³⁵⁾.

Görülüyor ki, burada **mesellerin** Peygamber'i yalanlayıp kabul etmemenin gerektirdiği pratik sonuçlara, geçmişten örnekler vererek, dikkat çekmek gibi bir fonksiyonunun bulunduğu ifade edilmektedir: En önemlisi de, peygamberleri yalanlayanlara karşı **uygulanan ilâhî bir kuralın** bulunduğu ve bunun istisnâsız yalanlayan her ümmete uygulandığından sözedilmesidir. Böyle bir kuralın bulunduğu bildirilmesi pratikte insanlar için bir uyarı olabilir; ancak, felsefî açıdan bakıldığında, bunu Allah'ın varlığı, peygamberlik müessesesinin gerçekliği ve başta Hz.Peygamber olmak üzere bütün peygamberlerin doğruluğunun **empirik bir delili** olarak görmek gerekmektedir. Bir başka deyişle, peygamberi yalanlayan her ümmete çeşitli cezâların verilmesi ve bunun **baştan beri uygulanagelen bir kural** olması Allah'ın varlığının ve Peygamber'in doğruluğunun **bu dünyâda empirik olarak** doğrulanması demektir. Çünkü verildiği bildirilen cezâlar ve mâruz kalınan felâketler pratikte sonuçları görülebilir, yâni gözlemlenebilen târihî olaylardır. Ayrıca burada, gerektiğinde mutlaka uygulanan bir **kuraldan** sözedilmesi de, onun istenildiğinde sonuçlarının görülebileceğinin; bir başka deyişle, bunun böyle olacağına inanmayanların isterlerse bu kuralın uygulanışını ve sonuçlarını görebileceklerinin îmâ edilmesi demektir. Mâtürîdî'nin mesellerle ilgili bu ilginç değerlendirmesinin, onun îman konularıyla ilgili "empirik doğrulama"nın bu dünyâda da mümkün olabileceği yolundaki genel kanâatinin bir sonucu olarak görülmesi yanlış olmayacaktır.

Bütün bu açıklamalar gözönüne alındığında, **kıssa ve meselleri** belli bir hayat felsefesinin ve belli bir hayat tarzının⁽³⁶⁾ dile getirilmesini ve bunun **hem teorik**, hem de **pratik** olarak gerçekleştirilmesini sağlayabilecek bir eğitim-öğretim yöntemi ve kolayca anlaşılmalı ve öğretilmeyi sağlayan bir öğretim vâsıtası olarak değerlendirmek gerekmektedir.

(35) a.e., Vr.370b, 506b.

(36) Prof.Dr. M.S.Aydın, *Din Felsefesi*, Ank.1992, s.123, 130.